

D. A. G.

SPECIMEN THEOLOGICUM,

DE

VITIIS DOCENTIUM, VIVUM
RELIGIONIS SENSUM IN ANI-
MIS DISCENTIUM IMPE-
DIENTIBUS.

QUOD,

Conf. Max. Ven. Facult. Theol. in Reg. Acad. Aboënsi,

PRÆSIDE

Mag. LAURENTIO O. LEFRÉN,

S. S. Theol. Prof. Reg. & Ord. nec non Eccl., quæ Christo in Valle
Gratiæ, Reso & Merimasko Colliguntur, Pastore,

Publicæ Bonorum Censuræ subjicit

JOHANNES SUNDWALL,

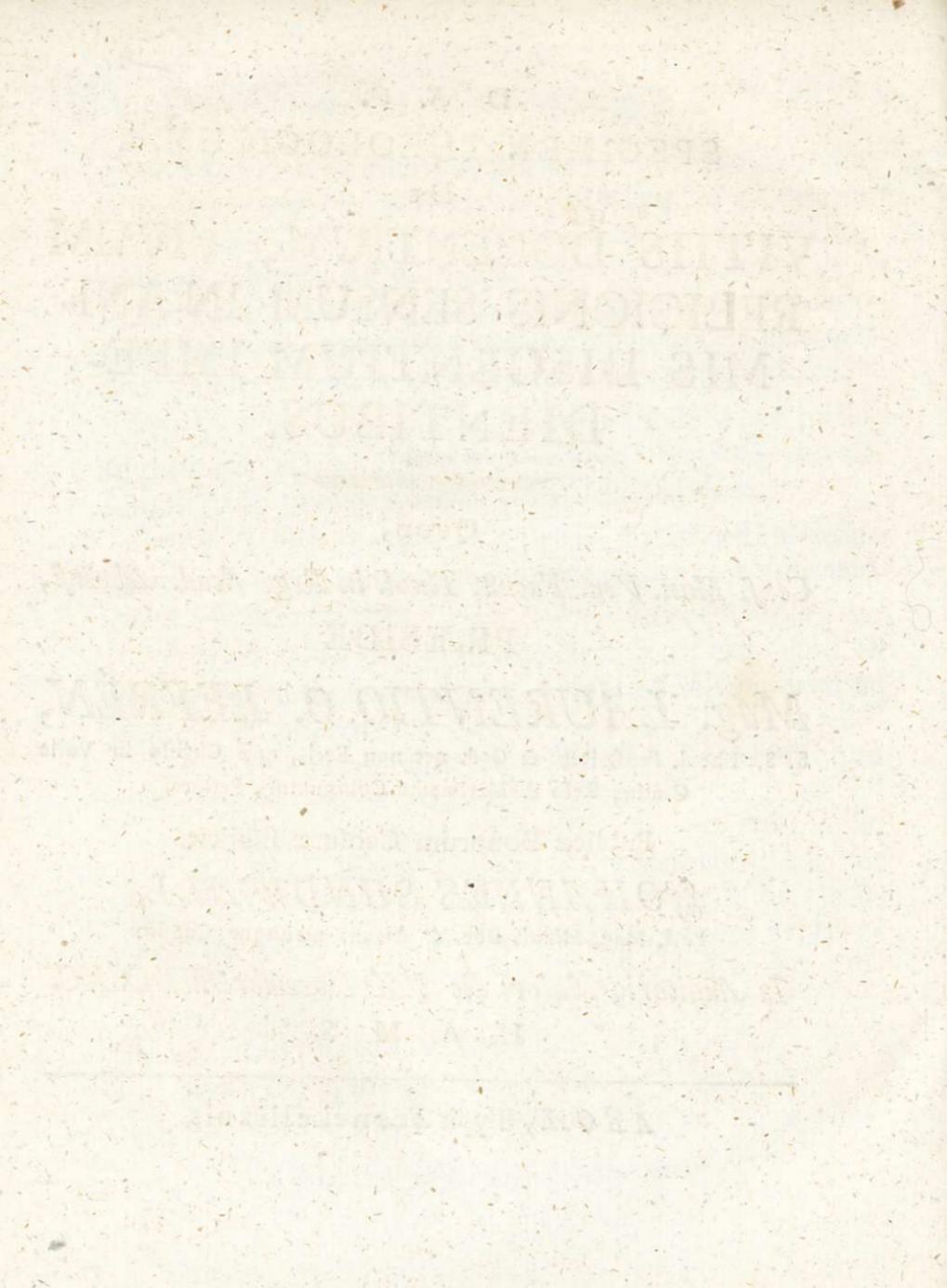
Phil. Mag. Moral. Doc. & Aman. utriusque Consist.

In Auditorio Majori die XX Novembr. MDCCXC.

H. A. M. S.

ABOÆ, Typis Frenckellianis.

PRÆFATIO.

Prorsus & nervosæ & adpositæ dictum est a Sancto PAULO: Ἡ δὲ ἐνσέβεια πρὸς πάντα ὡφέλιμός ἐσιν, ἐπαγγελίᾳν ἔχεται ζωῆς τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης I. Tim. IV. 8. In his enim verbis hæc inest sententia, vivum Dei sensum, qui verum ipsius cultum gignit, non ad-hoc solum prodesse, ut qui eo imbutum habeat animalium, in futuro demum seculo æternis gaudiis sit fructurus, sed hac quoque vi gaudere, ut idem in ipsa hac vita, quam in terris degit, verum beatitudinis sensum percipiat. Nec hoc dubium videri potest aliis, quam qui ignoraverint, ex hoc fonte non posse non manare tranquillam conscientiam, qua qui gaudeat quotidiano exhilaretur convivio, non obstantibus variis afflictionibus, quibus pii ab impiis quotidie quietari solent. Neque enim dubium est, quin cuiilibet vero & vivo Ecclesiæ Christianæ membro idem experiri liceat, quod de se adfirmat Apostolus, his usus verbis: Πεπλήρωμαι τῇ παρακλήσει, ὑπερπερισσεύομαι τῇ χαρᾷ ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν. 2. Cor. VII. 4. h. e. plenissimo fruor solatio Et abundantissimo perfundor

A

dor

dentur Christiani, quandoquidem onus Aetna gravius sibi toties imponi sentiunt, quoties animum Deo devotum offerre & nativis pietatis exercitiis vacare jubentur. Rectius certe facerent, si se ad verum Christianorum coetum nondum pertinere adgnoscerent, quam si animuin inducerent summo contradicere Magistro, qui disertis verbis adseruit: "Ο γαρ ζυγός με χειρούς, καὶ τὸ φρεσίον με εἰλαφρόν ἐστιν. Matth. XI: 30. i. e. jugum meum suave & onus meum leve est. Magistro pollicem premit discipulus, qui adserere non dubitat praecpta Dei gravia non esse I. Joh. V. 3. Si quis ob contrariam experientiam tam clara & certa deletum ire vellet testimonia, næ is summæ se audaciæ reum perageret. Consultius facheret, si, laudato jugo adsumto, vera esse disceret. Nec est quod dicas, onus esse Christianismum, Salvatore ipso adserente, adgnoscendum. Non adsentior. Jugum enim non habet rationem oneris, sed commodi instrumenti, cuius beneficio efficitur, ut qui onus aliquanto gravius neceſſe habet portare, aut nullam aut exiguum portandi difficultatem sentiat. Hoc instrumentum mutuo sumendum est ab ipso Salvatore, qui, in quo constat, diserte docuit, cum l. c. dixit: 'Ἄρατε τὸν ζυγόν με εἴφη ύμᾶς, καὶ μάθετε απ' ἐμοῦ, ὅτι πράσις ἐμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. v. 29. adeo ut ipsa πράσις καὶ τα-

πεινότης ipsi loco jugi fuerit. Si hoc jugo colla subjecissent, qui Ecclesiam Christi docere & ducere constituerunt, nunquam tot acerbæ auditæ fuissent querelæ, quot de funestis Christianismi decrementis passim a piis probisque viris ingeminari legimus. Maximi igitur momenti quæstio est, qui fiat, ut ubique locorum oppido pauci inveniantur, qui verum & vi-vum Christianismi sensum habeant, plerisque aut vitam aperte impiam agentibus; aut inanem honestatis speciem mentientibus? Hujus infelicissimi phænomeni cum multo plures sint caussæ, quam ut brevissima Dissertatione Academica comprehendendi possint omnes, illas solas hac occasione nobis indagandas paucisque exponendas sumsimus, quæ ex aliis atque aliis doctorum vitiis originem ducere videntur, non quod ipsi nos ab omnibus hujusmodi defectibus remotos opinemur, sed quod cognitis, quam ignotis medicinam facilius parari posse judicemus, morbis.

§. I.

Quum de caussis quæritur, cur in disciplina omnium sanctissima minus vel speratas vel optatas fieri videmus progressiones, dubium videri potest, utrum in Magistros, an vero in discipulos certius conjici debeat culpa. Jure interea vereor, ne caussa mali rectius in illorum inscitia atque ignavia, quam in horum oscitantia inveniatur. Quamvis enim in maximo numero eorum, quibus cognitio veritatum fa-

Iutarium aut publicis aut privatis in seholis inculcari debet, non raro inveniantur, qui naturam tam maleficam in tribuendis ingenii dotibus experti sunt, ut, qui eos sibi instituendos sumunt, lateres lavare videantur, vix tamen uni tam plumbeum contigit ingenium, ut non tantæ veritatis notitiæ capax sit, quanta ad vivum pietatis sensum animo ingenerandum requiritur, si ad hoc summa diligentia & maxima prudenter incubueris, & neque in qualitate, neque in quantitate discendorum peccaveris. Dici enim vix potest, quantopere fallantur, qui, effectum cognitionis excitatorium & emendatorium non tam intensione, quam extensione metientes, hoc potius agunt, ut multam, quam veram & magnam quam vivam veritatis cognitionem adquirant. Neque enim Spiritus Sanctus querere solet, quam subtili quis ingenio, sed quam docili utatur animo, quippe qui suum oleum etiam perexiguæ eruditionis mensuræ adfundere potest. Alioquin ut quisque inveniretur doctissimus, ita idem pietatis ac virtutis laudibus maxime floreret, quod quotidiane repugnat experientiæ. Interea frustra expectatur vera animi emendatio, quamdiu aut nulla aut falsa imbutus fueris veri & boni notitia. Quid? quod ne vera quidem hunc fructum ferre possit, si aliena fuerit, quo nomine eam intelligo, quæ neque circa ipsum centrum religionis occupatur, neque serio hoc agit, ut ad illud penetret, sed in externa atque remota ludit peripheria, vanum voluptatis sensum.

■) 5 (■

sum ex sterilibus otiosisque quæstionibus captans. Magnopere igitur optandum, ut qui docendi provinciam sive in Academiis sive in Ecclesiis administrant vere essent ~~θεοδιδαστοι~~, potiusque divinum quam humanum eruditionis adparatum quærerent, plus ardentí quam lucenti veritatis cognitioni tribuentes. Sic enim studiosius id agerent, ut amino emendando, quam ingenio aciendo invigilarent, moniti memores BERNHARDI: *Redde pastores bonos, & oves habebis meliores.* Ipsa vero Pastorum bonitas ex duabus potissimum rebus, pia vita & solida doctrina æstimari debet. Qui in alterutra harum peccant, ii non tam pastorum, quam luporum nomine insigniri merentur.

§. II.

Quam igitur ad solidam doctrinam necessario requiratur, ut neque in materia neque in forma peccet, Ecclesiæ Christianæ rectissime consuleretur, si qui huic olim docendæ ac regendæ operam impendere statuerunt, a primis inde initiis sacrorum studiorum plus curæ simplicitati, quam subtilitati doctrinæ Theologicæ tribuere stuperent, semper qua decet diligētia quærentes, quid captus rudiorum admittere, quid respuere possit. Hanc vero docendi normam tam publicis quam privatis in sermonibus difficile est sequi, nisi qui in publicis litterarum palæstris ingeniis & animis futurorum Ecclesiæ pastorum singendis

formandisque invigilent, eos satis mature in hanc consuetudinem adducant, ut sive meditentur sive loquantur, omnia ad captum auditorum adcommodent. Nam quo imbuta est recens, servabit odorem testadiu. Secus si fecerint, periculum est, ne pro solida rerum notitia meros verborum sonos auditoribus propinent, quo facto non possunt non verum institutionis fructum impedire. Hanc vero docendi simplicitatem facilius optari quam sperari, diurna docuit experientia. Quamdiu enim in Academiis principatum tenebat Theologia Scholastica, & omnia quæstionibus resonabant otiosis, curiosis, speciosis, & ex parte etiam scandalosis, fieri non potuit, quin ingenia his adsveta deliciis, eas secum transferrent ad cathedras Ecclesiasticas. Difficile saltem fuit, deposito subtilitatum studio, quod in alteram quasi naturam degeneraverat, ad eam descendere docendi simplicitatem, quam conditio rudiorum, non tam postulat, quam flagitat. Ea enim vis est errorum communium, ut maxima quoque ingenia in transversum agere possint, præsertim ex quo id adquisiverunt roboris, ut omnia secum abripere valeant. Interea non defuerunt boni doctrique viri, qui, divino collustrati lumine, nativam opinionis stultitiam adgnoverunt, agnitam detexerunt, &, detracta larva, publico exposuerunt ludibrio. In his præcipue nominari meretur beatus Doctor M. LUTHERUS, qui heroico incitatus animo hoc tam ingens monstrum jugulare adortus est. Quam vero ille

le per anticam ejecerat pestem salutaris eruditionis, eam alii denuo per posticam introduxerunt, infano disputandi fervore correpti. Interea nunquam propterera defuerunt, qui egregium Megalandri consilium non tantum multis & magnis extulerunt laudibus, sed idem quoque, quoad ejus per temporum injurias licuit, imitari studuerunt. Nunquam vero studiosius haec Lutheri vestigia presserunt Theologi, quam nostro hoc seculo, quo certatim in hoc incumbere cœperunt, ut, Theologia *Scholaſtica* valere jussa, Theologiam introducerent *Scripturariam*, quæ five materiam five formam ſpectes Sacrarum Litterarum & sinceritatem & simplicitatem spirat, omnibus tum otiosis quæſtionibus, tum ineptis subtilitatibus prudenter eliminatis.

§. III.

In Theologia autem *Scripturaria*, quæ ad vi-vum religionis ſenſum in animis legentium & audi-entium, tum dignendum, tum fovendum plus confert, quam a Theologia Scholaſtica exspectari potuit, feor-ſim consideranda venit materia & forma, quarum in illa sinceritatem, in hac simplicitatem requiri-mus. Nomine materiæ ipsam intelligimus ſummam doctri-næ, quam Sacrae Litteræ continent. Huic tum ſince-ritatem tribuimus, eum illas ſolas proponit & reſolvit quæſtiones, quas Sacra Pagina habet, non ad-mix-

mixtis alienis, quas Theologorum male sana curiositas adtexuit. Quæ autem in Sacris Litteris inculcantur doctrinæ, eæ tres omnino classes constituunt, quarum prima earum est, quæ *divina* continent *Mysteria* doctis & indoctis, acutis & stupidis æque impervia, in quibus proinde ultra litteram Scripturæ nulli homini licet sapere. Quid? quod sacrilegæ sit audaciæ intimam eorum naturam humani ingenii vel acumine indagare vel lumine illustrare. Quæ de his materiis in Sacris Pandectis revelata legimus, ea omnia ita sunt comparata, ut ad vivum pietatis sensum animis nostris ingenerandum multo inveniantur efficacissimæ, quamdiu in claris ac certis Scripturæ verbis manemus, simul vero ac extra oleas vagamur, ea penitus cognoscere cupientes, non tantum obseura & incerta sunt omnia, sed hoc quoque habent incommodi, ut cum animus nihil invenit, in quo adquiescat, perpetuis fatigetur scrupulis, qui eum ita turbant, ut divina solatia, quibus tum perfunditur, cum intra cancellos revelationis se continet, omnem exhilarandi virtutem decoxisse videantur. Nullum vero neque aptius neque fortius cogitare licet vinculum, quo humana curiositas in gyrum modestiæ cogi possit, cum de natura mysteriorum quaerit, quam devota cogitatio Divinæ Sapientiæ. Nam cum DEUS, ut Scriptura loquitur, sit ἀγάπη, amor h. e. nostri amantissimus, nullum est dubium, quin nobis hæc mysteria clarius revelasset, si clariorem cognitionem nobis præfuturam fuisset.

□) 9 (□

fuisse scivisset. Quum vero hoc aliter se habere sci-
verit, æternas ei gratias agere debemus, quod nos
arcana celavit, quorum ex cognitione penitiori plus
incommodi quam commodi sine dubio percepturi fuis-
semus. Quod vero ex iis, quæ nobis de mysteriis
revelata sunt, & ditissimam & dulcissimam solatii ma-
teriam sumere licet, id quotidiana docet experientia
omnium vere fidelium piorumque hominum, qui ex
iis maxime exhilarantur, afficiuntur & corroboran-
tur. Quamdiu Adamus vera fruendi voluptate ad-
quiescebat, vitam agebat beatissimam, summo bono
intime unitus; simul vero ac vana sciendi cupiditate
fascinatus ultra modum humanæ capacitatis sapere
volet, omnium pravarum libidinum infelicissimus
servus & mali genii miserrimum mancipium evadet,
æternis suppliciis in extremis tenebris obnoxium.
Tantum interest inter veram sapientiam & vanam
scientiam, inter simplicem fruendi felicitatem & pe-
stilentem scrutandi curiositatem! Sed hæc haec tenus.
Nunc ad secundum pergitimus genus veritatum, quæ
materiam Scripturæ veræque Theologiæ constituunt.

§. IV.

Hoc genus eas continet veritates, quæ quam-
vis ob alios atque alios, quos habent, nodos altioris
sint idaginis, quam ut omnes Scripturæ lectores eas
penitus perspicere possint, insuperabiles tamen diffi-
cul-

cultates non habent, quippe quas exacte tenent multi, qui ad eas evolvendas idoneis subsidiis sunt instruti, quales in Ecclesia primitiva erant, qui *dono eminebant propheticō*, quod non semper futura prædicendi, sed *abstrusa etiam eruendi* facultatem involvebat. Circa hoc genus qui versantur, iis diligenter cendum est, ne cum veritates salutares ex ipso Scripturæ fundo eruere videri volunt, insalubres introducant hypotheses, quæ verum Scripturæ sensum perversunt, nobisque non tam solidam quam prolixam pariunt Theologiam, quæ proinde non Scripturaria sed philosophica dici meretur, ineptaque est, quæ vivum Christianismi sensum producat, eoque magis, quod multæ earum hypothesis, quibus Theologiam non tam ornant quam onerant, puras puta continent petitiones principii, ut vocant Logici. Nec desunt quæ certissimis veritatibus scripturariis aperte contradicunt. Hoc exinde provenit, quod haud exiguus Theologorum numerus rationem Scripturæ interpres facere non fuit veritus. Hoc in primis solenne est Theologis Ecclesiæ Reformatæ, quorum plura errorum genera, & nominatim absolutum eorum decretum, dicto fidem faciunt. Hoc equidem lubens concederim, Scripturam neque explicari neque applicari posse nisi ab hominibus ratione utentibus, sed inde non sequitur, quod volunt, naturalem rationem veram continue normam esse, ad quam interpretatio Scripturæ exigi possit. Paulus enim diserte dicit, *hominem*

■   )   II   (■

nem animalem, ψυχιὸν ἀνθρώπου, non capere ea, quae Spiritus Dei sunt, τὰ τῆς πνεύματος τῆς Θεᾶς. I. Cor. II. 14. Quid nomine hominis animalis intelligi debeat ex mente Sancti Pauli, id haud obscure colligi potest ex verbis S. Judæ, quibus ψυχὴς ἀνθρώπους πνεῦμα μὴ ἔχοντας interpretatur, Epist. v. 19. Quum ad essentiam hominis pertineat prærogativa rationis instrumentum esse, facile intelligere datur, hominem animalem non significare hominem rationis expertem. Ex quo facile etiam intelligitur, hominem rationis participem τὰ τῆς πνεύματος τῆς Θεᾶς capere non posse, sed ad hoc requiri principium aliquod multo superius, quod nomine Spiritus venit, quo augeri debent omnes, qui de arcano atque occulto Scripturæ sensu ex vero judicare volent. Hoc tamen non impedit, quominus ratio de iis dictis, quae ad articulos fidei mixtos pertinent judicium uteunque ferre possit. Illa vero dicta, in quibus articuli fidei puri continentur, tota quanta interpretationi rationis subjicere velle piaculum est. Atque hac observatione componi posse putaverim controversiam; de principio interpretandi Scripturam, quae tot rixas & tricas in re Theologica peperit. Interea vehementer yvereor, ne ratio etiam in prioris generis interpretationibus opinione sæpius, quamvis in aliis lenius, in aliis gravius, cespitet. Vivum certe sensum veritatis salutaris difficilime excitare valet, nisi illa forte valde tenuia intelligas initia vitae, quae hoc efficiunt, ut hominum quoque

animalium cogitationes nunc accusandi nunc excusandi officio fungi possint, quarum tamen optatum effectum consuetudo peccandi saepissime extingvere sollet, teste PAULO, Rom. I. 18. *sqq.* II. 15.

§. V.

Quoniam autem in quæstionem de officio Spiritus in Scriptura interpretanda incidi, & appellations *hominis animalis*, ψυχικῆς ἀνθρώπου, & *hominis Spiritualis* πνευματικῆς ἀνθρώπου, quæ I. Cor. II. 14. occurunt, multis obscuriores videri possunt, quam ut sine omni explicatione dimitti debeant, bona Lectorum venia hoc loco nonnulla interponere constitui, quæ ad notiones horum vocabulorum rectius intelligendas rectiusque dijudicandas pertineant. Scire, igitur licet nomine hominis animalis eum intelligi, qui nuda gaudet anima, facultate percipiendi, judicandi & ratiocinandi instruta, cuius ea est imbecillitas, ut vim suam ultra Sphæram rerum inferioris ordinis, quales sunt naturales, terrestres & temporales, extendere non valeat, id quod PAULUS diserte docet, cum eum recte percipere posse negat eas res, quas τὰ τὰ πνεύματος τὰ Θεῖς adpellat. Contra vero spiritualis homo is Paulo est, qui Spiritum Sanctum sibi inhabitantem habet, non ut cœsum hospitem, sed ut operosum Doctorem, qui naturalibus animæ facultatibus superaddit vim quandam supernaturalem, cuius beneficio

novum adquirit sensum, novum gustum, novum lumen; novum acumen, adeo ut homo his auctus prærogatis non tantum, clarius percipere & certius dijudicare possit multa, quæ antea ope rationis imperfectius cognovit, sed etiam arcanas rationique impervias Scripturæ veritates cognoscere, intelligere & dijudicare. Huc nominatim pertinet certa minimeque dubia earum exploratio & explanatio veritatum, quæ in Scriptis antiqui foederis partim sub umbris Leviticis, partim in allegoriis propheticis occultæ jacebant, & lumine naturalis rationis prorsus impervestigabiles erant. Quam Spiritus Sanctus his involueris latere jusserat veritatum salutarium thesaurum, is PAULO l. c. nomine τῶν τε πνεύματος τε Θεοῦ insinuitur, in aliis vero locis eum abolute πνέυμα, spiritum, adpellare solet, v. c. 2. Cor. III. 6. ubi distinctam facit mentionem διακονίας πνεύματος & διανοίας γράμματος, ministerii Spiritus & ministerii litteræ, hoc indigitans doctrinam Judæorum, qui velo Mosis impediente, ultra externam Legis litteram sapere non didicerant, illo vero doctrinam Apostolorum, qui Spiritu Dei docente & ducente ad ipsum penetraverant nucleus Legis, sensum puta arcanum, quem DEUS, liberrimo usus consilio, his fasciis involutum voluerat. Qui facultate hunc arcanum Scripturæ sensum explorandi & ex promendi gaudebant, ii nomine Prophetarum veniebant. I. Cor. XII. 28: 29. XIV. 32: 37. & ὡν κυρίες εχειν, mentem Domini habere, dicebantur, quandoquidem

idem cogitabant & sentiebant de sensu horum Scripturæ locorum, quod Spiritus Sanctus cogitari & sentiri voluerat, cum ea loca sanctissimis Prophetis inspiraret. I. Pet. I. 20. 21. Quamvis autem hoc doñum hodie, ex quo omnia arcana, quæ ad salutem cognitu sunt necessaria, in Scriptis novi fœderis sufficienter & revelata & explanata habemus, & ratio tam in Theologis quam in Philosophis hodie ad eximum perfectionis fastigium erecta reperitur, multis videatur supervacaneum, nemo tamen nomen veri & vivi Christi membra tueri potest, nisi Spiritum Sanctum ad clavum animæ sedentem habeat, juxta effatum Pauli, Rom. VIII. 9. Quis vero dixerit, Spiritum Sanctum hodie semet a pristino negotio interpretandi divina oracula removisse, tantique momenti provinciam cœcutienti rationi administrandam reliquisse? Qui homini animali rectam & sanam vindicare volunt rationem, eos toto cœlo errare certum est. Quicquid de rebus fit terrenis & mundanis, in rebus certe spiritualibus inepta & infida est Magistra. Qui hoc negaverit, is mihi vel unum ostendat velim hominem mere naturalem, qui tanta & sapientia ad diligentia ad res æternam profuturas incumbat, quanta avarus ad opes corradendas & superbus ad honores capiendos ferri solet. Quid ratio, sine auxilio gratiæ, quod Spiritus Sanctus præstat, ad vivum religionis sensum animo ingenerandum valeat, vel exinde constat, quod multi eorum, qui ratione utuntur acutissima eo prolabi

labi possunt insaniae, ut ea abutantur ad excogitanda argumenta, quibus vera & viva religionis cura ex animis hominum penitus evellatur. Quid? quod tanta sit imbecillitas rationis, ut impedire nequeat, quominus eo servitutis detrudatur, ut avaris, superbis & voluptuosis suum lumen, suumque acumen ad vitia eorum minuenda, excusanda, &, si fieri potest in vera virtutum decora artificiose mutanda commendare cogatur, id quod quotidiana loquitur experientia. Ex quo vero Spiritus Sanctus oculum rationis suo oleo sanavit, bonum veritatis instrumentum evadere potest, sed ita tamen, ut quo acutius videre incipiat, eo sincerius fateatur se Spiritum Sanctum semper adgnoscere Magistrum. Sive igitur Academica, sive Ecclesiastica ex cathedra doctores verba facientes audiveris, probe caveas, necesse est, ut ne eos iudices optimos, qui doctissime philosophantur & acutissime ratioqinrantur, sed qui Spiritum Sanctum audiverunt magistrum, ejusque genuinam sinceritatem & nativam simplicitatem optime imitari didicerunt, non suae fervientes gloriolae, sed conversioni & emendationi auditorum toto amino invigilantes. Hi demum idonei sunt, qui in animis auditorum vivum Religionis sensum excitent, eosque eo perducant felicitatis, quo illis folis penetrare licet, qui veritatis ac pietatis amore flagrantes cum Paulo confiteri possunt: οὐδὲν νῦν νυγία ἔχομεν I. Cor. II: 16.

§. VI.

His interpositis, ad tertiam redimus classem orationum, quæ materiam Theologiæ Scripturariæ continent. Huc ea pertinent oracula, quæ veritates complectuntur fundamentales, sine quibus vivus religionis sensus nec obtineri nec retineri potest, & quorum tum explicatio, tum applicatio nihil habet difficultatis, modo animum & sciendi & habendi cupidum adhibeant, qui ea legunt vel audiunt, nec in ipsa luce cæcutire velint. Hujus ordinis duo sunt genera. Alterum eorum, quæ suapte natura omnibus etiam rudioribus pervia sunt, alterum eorum, quæ quidem nisi revelata fuissent, nulli mortalium patuisserent, ex quo vero hoc factum est, æque facilem habent perceptionem ac ullæ aliæ, quæ ipsa etiam natura sint nota. Sic Deum tam ineffabili amoris genere erga lapsum genus humanum flagrare, ut filium suum unigenitum pro salute peccatorum recuperanda iisque restituenda in mortem omnium ignominiosissimam tradere non dubitaverit, veritas est fundamentalis adeo claræ & certæ interpretationis, ut homo vix esset, qui eam capere non posset. Ejusdem generis est altera, hunc ipsum Dei Filium tanta animi lubentia se molestiis perferendis & suppliciis sustinendis obtulisse, quanta unquam cibum esurientes & potum sitientes capere possint. Joh. IV: 34. Idem sentiendum de tertia, Spiritum sanctum tanta diligentia

hominibus commendare pretiosissima Salvatoris me-
 rita, ut infra dignitatem non putet omnes homines e-
 tiam indignissimos & spurcissimos hoc animo investi-
 gare, quamvis eos saepe in locis ab omni honestate
 remotissimis, ergastulis, custodiis, profundis latro-
 num speluncis & id genus aliis inveniat, & quidem
 non de via cogitantes, qua ad virtutem redditur, sed
 de ingeniosis meditantes consiliis & artificiis, quibus
 flagitia occulte patrare, patrataque callide celare pos-
 fint. Hae cardinales sunt veritates, quibus alias be-
 ne multas adjungere possemus, si brevitas temporis,
 cui studendum est, pateretur. Sed has ideo attulim-
 us, quod in iis continetur centrum, in quo quie-
 scant ceterae, quae ad vivum religionis sensum tum
 fuscitandum tum continuandum in primis conducunt.
 Probe autem sciendum, praecones veritatum saluta-
 rum operam perdere, nisi eas, quam fieri potest,
 purissime proponere studeant, remota omni miscela
 alienarum, quae non in fundo Sacrarum Litterarum
 natæ, sed opera ingenii humani, nescio vel audacia
 vel stultitia excusæ atque adsutæ reperiuntur, Theo-
 logiam revelatam haud aliter ornantes, ac muta illa
 varie figurata & colorata panniculorum adsumpta, qui-
 bus habitus harlequini distingvi solet. Utrum vero
 facer orator eas ipsis Scripturæ verbis, an formulis
 quæ Theologis receptæ sunt, an alio modo propo-
 nere beat, non minimi momenti quæstio est: ad
 quam nostro quidem judicio distincte respondendum.

In duobus enim prioribus quandoque invenitur, quod scopum non ferit. Formulis Theologorum usitatis non ideo utendum, quod receptae, sed quod idoneæ sint, id quod de omnibus nemo temere adfirmaverit. Fugiendæ enim sunt, quæ saepius nimis abstractæ & artificiosæ inveniuntur, ob eamque causam plus subtilitatis habent, quam rudiiores auditores capere possunt. Quod vero ad illos attinet modos loquendi, quibus ipsa utitur Scriptura, facile quisque intelligit, nec græce nec hebraice e suggestu sonandum esse. In omnibus vero translationibus subinde occurruunt formulæ quæ imperitiam aut oscitantiam interpretis arguunt. Has igitur imitari velle, valde ineptum foret. Idem dicendum de iis, quæ per genium sermonis originalis alium plane sensum, quam qui Auctori Scripturæ proprius erat, fundere videntur. Nostro igitur judicio ii optimum consilium sequi videntur, qui genuinam Scripturæ sententiam penitus intellectam, iis efferunt verbis, quæ eam & verissime & clarissime exprimunt, nulla ratione habita auctoritatis aliorum hominum, sive hi nomine interpretum Scripturæ, sive doctorum Theologiae veniant. Hanc docendi dexteritatem a plerisque facilius optari quam sperari posse lubens concedo. Interea tam difficilis comparatu non est, ut non nisi in doctissimos cadat. Plerisque enim sufficere potest tanta doctrinæ mensura, quantam quilibet non indiligens veritatis salvatoris scrutator comparare potest, modo Salvatoris Scho-

Scholam frequentaverit, in qua non veram solum doctrinam, sed solidam quoque experientiam adquirere datur. Conjuncta valent. Scientia mere theoretica parum efficit. Praxis necesse est accedat. Neque enim vel artem futoriam aut sartoriam ex solo libro, si vel scientifice scriptus esset, addiscere licet. Quomodo igitur vivum Christianismi sensum in animo auditorum excitare poteris, nisi vim veritatis salutaris ipse expertus fueris? Unum adhuc addere liceat. Probe cavendum, ne quae tibi videntur clara & certa, ea auditoribus pari modo fore putas. Quocirca semper ad captum rudiorum respicere juvat, & potius minus docte, quam minus clare dicendum. Sæpe vero usu venit, ut quo quis doctior fuerit, eo difficilius a se impetrare possit, ut ex alto descendat, & se ad arctum vulgi captum demittat. Quare qui hujusmodi sunt, non imprudenter fecerint, si data opera in id incumbant, ut semper ex æquo reluceat in materia proponendorum sinceritas, & in forma simplicitas, quo vivum sensum in animis auditorum excitare, excitatam augere, & auctum confirmare valeant.

§. VII.

De illa multa plura dicere primum esset, nisi inopia temporis impediret. Ad hanc igitur mox, abrupto quasi filo, pergitimus, quæ de ea hic observari possunt paucas intra lineas coacturi. Primum quidem

veræ notitiæ tum demum vivus est sensus, cum animus de veritate lectorum vel dictorum se sentit convictum. Hic igitur non sine ratione quæritur, qua potissimum via ad convictionem sit gradandum. Quin hæc per demonstrationem pateat, non temere negandum est. Interea probe cavendum ut ne id intelligamus genus demonstrationis, quod aut alienum, aut vitiosum sit, ob eamque caussam verum convictionis effectum producere nequeat. Non igitur idonea sine caussa hic iterum quæri potest, quæ tandem ea sit demonstratio, quæ bona & vera jure adpellari possit? Primum quidem non requiritur, ut ad eam adornandam multus & magnus argumentorum adparatus, ex universa Historia & Philosophia, utpote Ontologia, Psychologia aliisque disciplinis hunc in usum adquiratur. Deinde opus non est, ut hæc argumenta operosa methodo scientifica disponantur & adducantur, tandemque omnium minime necessarium est, ut hic exercitus acutius quam gravius, subtilius quam nervosius, & rigorosius quam solidius in aciem producantur. Evidem non contemno, nedum reprehendo diligentiam, quam multi magni doctique viri ad veritatem Religionis Christianæ demonstrandam, & vanitatem variorum veritatis hostium refundendam adhibuerunt, nec dubito, fuisse homines veritatis amantes, quibus horum labores a multis & variis seruulis, quos vel ex malis libris, vel ex perversis colloquiis vel ex aliis insanis fontibus hauserunt, haud

infeliciter liberarunt. Præterquam vero quod oppido exiguus sit numerus eorum, quibus vel natura vel fortuna hanc tribuit facultatem, ut eruditos eruditorum libros legere & docta doctorum argumenta capere valeant, ita etiam comparata esse folet adulta plerorumque incredulitas, ut rimas elabendi etiam in solidissimis & rigidissimis hujusmodi demonstrationibus partim per malitiam querere velit, partim per astutiam invenire possit. Quocirca videre averem catalogum eorum hominum, qui hac via ad verum & vivum religionis sensum pervenerunt. Quidquid sit, hoc verum & certum est, Deum O. M. qui salutem omnium hominum ex animo vult, hominibus quoque rudioribus multo breviorem & certiorem aperuisse viam, qua εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείαν pervenire possunt I. Tim. II: 4. Hæc non alia est quam lectio sacrarum Litterarum, quæ serio discendi studio instituitur. II. Tim III: 15. Ipsum verum studium discendi, si, unde haberi possit, quæsiveris, sine omni formidine oppositi respondeo: ex ipsis Sacris Litteris, sive eas legeras sive audiveris. Multa sunt exempla hominum, qui, ad modum Lydiæ, Act. XVI. 14. certa quadam occasione auditu verbi Divini tantam senserunt efficaciam, ut non prius finem cognoscendi fecerint, quam omnium veritatum scitu necessariarum verum acquisiverint sensum, quem quotidiana deinde experientia pedetentim multo vividorem fecerit, quam vel ex accuratissima demonstratione mathematica exspectare

potuissent. Quod ad doctorum attinet officium, nullam aliam postulat formam quam quæ in ipso tenore & ordine veritatum ponitur, ubi nihil in illo immutatur, nihil in hoc pervertitur, sed ea, quam saepius dixi, verbi sinceritas & simplicitas ubique servatur illibata, nihil addendo, nihil demendo, nihil alio modo corrumpendo. Ipse vero docendi ordo & ratio omnium rectissime ex concione Christi, Matth. V. VI. VII. descripta, discitur. Ipse rationem docendi traditurus, tantum se abesse ostendit a recordia eorum doctorum, qui nulla aut falsa rei notitia imbutum habentes animum, rationem veri Christianismi in memrum transforment ergastulum, in quod qui detrusi sint, non laeto fruantur gaudio, quod illis pacata & quieta parat conscientia, sed tristem serviant servitatem, in ærumnosum pistrinum compacti, ut potius quot passus describit Christianismi, tot ipsi tribuat *μακαρισμος, beatitudines.* Ordinem vero docendi hunc commendat, ut doctores primum doceant auditores paupertatem suam spiritualem agnoscere, deinde, ut iis miseriam ex servitio peccati ortam non prius defistant vivis depingere coloribus, quam præ tristitia animi vehementer lugere incipient, tum ut spe solatii percipiendi erecti, justitiam esuriant & sitiunt. Plura persequi non vacat. Hæc exempli gratia indigat sufficiat. Nihil his dici potuit apertius. Qui tam simplicem sermonem non percipit, vix nomen hominis ratione utentis meretur. Quod igitur hætam

tam faciles perceptæ veritates vivum Christianismi sensum non nisi in paucis producere possint, in causa est hic imperitia doctorum, illic oscitantia auditorum, mortua contentorum notitia. Faxit vero Deus pater misericordiæ, ut & in Academiis & in Ecclesiis patriæ in dies auctior evadat numerus tum Doctorum tum auditorum, qui ex vi vo Dei verbo vivum hauriant sensum Christianismi, eumque semper eo conferant, ut Deo sit laus, honor & gloria in secula nunquam terminanda!

